

Wandalizm i barbarzyństwo — Rafała Lemkina koncepcja zbrodni nowego typu

JEL classification: K190

Słowa kluczowe: Rafał Lemkin, wandalizm, barbarzyństwo, prawa człowieka, *delicta iuris gentium*

Keywords: Raphael Lemkin, vandalism, barbarity, human rights, *delicta iuris gentium*

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie zaproponowanej przez polskiego prawnika Rafała Lemkina koncepcji zbrodni wandalizmu i barbarzyństwa jako zbrodni „nowego typu”. Barbarzyństwem Lemkin nazywał destrukcyjne działania skierowane przeciw członkom określonej grupy wyznaniowej, etnicznej czy społecznej, motywowane nienawiścią. Terminem wandalizm określał zaś systematyczne i zorganizowane niszczenie dzieł sztuki, dóbr kultury czy innych wartości artystycznych tworzonych przez te grupy. Zaproponował także konkretne regulacje prawne i system ochrony międzynarodowej, który gwarantować miał karanie powyższych przestępstw. Pomysły te nie zyskały wprawdzie poparcia środowiska prawniczego, ale blisko dziesięć lat później stały się podstawą Lemkinowskiej prawnej koncepcji zbrodni ludobójstwa.

Vandalism and barbarity — Raphael Lemkin’s conception of “crimes of the new type”

Abstract: The main aim of the article is to present Raphael Lemkin’s concept of the crime of barbarity and vandalism as “crimes of the new type.” Lemkin defined barbarity as the destructive acts of extermination directed against the ethnic, religious or social collectivities whatever the motive (political, religious, etc.). The term “vandalism” meant systematic and organized destruction of the art and cultural heritage in which the unique genius and achievement of a collectivity are revealed. He proposed concrete legal regulations in order to punish such crimes. His ideas did not earn support from jurist and lawyers, but ten years later became the basic element of Lemkin’s concept of the crime of genocide.

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie koncepcji „zbrodni nowego typu” — w tym przede wszystkim zbrodni wandalizmu i barbarzyństwa — zaproponowanej przez jednego z najwybitniejszych polskich jurystów, Rafała Lemkina. W pracach nad analizą lemkinowskiej koncepcji *crimes of the new type* autorka skupiła się na badaniu artykułów i prac samego prawnika, materiałów archiwalnych zebranych i udostępnionych przez American Jewish Historical Society oraz prac naukowych, których przedmiotem była ta tematyka. Warto przy tym zaznaczyć, iż Rafał Lemkin wydaje się postacią zapomnianą przez polskich historyków i badaczy doktryn politycznych i prawnych. Autorami ważniejszych rozpraw na jego temat są przede wszystkim autorzy zagraniczni: H. Maza, *Raphael Lemkin et la Convention contre Genocide*, J.J. Martin, *The Man Who Invented 'Genocide'*, J. Cooper, *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention* czy C. Kraft, *Volkmorde im 20. Jahrhundert. Rafał Lemkin und die Ahndung des Genozids durch das international Strafrech*. W polskiej historiografii postacią tą zajmowali się między innymi R. Szawłowski, M. Kornat, S. Mikke i autorka niniejszego artykułu¹. Do tej pory nie powstała jednak pełna biografia jurysty czy analiza jego myśli prawnej.

Rafał Lemkin do historii przeszedł przede wszystkim jako autor koncepcji zbrodni ludobójstwa i główny twórca ONZ-owskiej Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa². Pięciokrotnie nominowany do Nagrody Nobla, ze względów politycznych nigdy jej nie otrzymał. Walce na rzecz penali-zowania zbrodni skierowanych przeciwko grupom etnicznym, religijnym, raso-wym czy narodowym poświęcił całe swe prywatne i zawodowe życie³. Jednym

¹ R. Szawłowski, *Rafał Lemkin — twórca pojęcia „ludobójstwo” i główny architekt Konwencji z 9 XII 1948 (w czterdziestolecie śmierci)*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 10); *idem*, *Raphael Lemkin's Life Journey: From Creative Legal Scholar and Well-to-do Lawyer in Warsaw until 1939 to Pinnacle of International Achievements during the 1940s in the States, Ending Penniless Crusader in New York in the 1950s*, [w:] *Rafał Lemkin. A Hero of Humankind*, red. A. Bieńczyk-Missala, S. Dębski, Warszawa 2010; M. Kornat, *Rafał Lemkin (1900–1959) — studium biograficzne*, „Zeszyty Historyczne” 147, Paryż 2004, s. 107; S. Mikre, (*Adwokat Rafał Lemkin — wybitny nieznany*), „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej” 2006, nr 1–2); M. Kornat, *Barbarzyństwo — wandalizm — terroryzm — ludobójstwo. O Rafale Lemkinie i idei zdefiniowania „zbrodni w obliczu prawa narodów”*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 8, 2008, nr 3 (43); A. Spychalska, *Rafał Lemkin — twórca pojęcia „ludobójstwo”*, Acta Erasmiana, z. II, Wrocław 2012; *eadem*, „Ludobójstwo” Rafała Lemkina, „Temidium” 2015, nr 80, (Warszawa); *eadem*, *Rafała Lemkina polityka tworzenia i stosowania prawa*, Wrocławskie Studia Erazmianskie, t. VIII, Wrocław 2015.

² Dokument przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 9.12.1948, wszedł w życie 12.01.1951. Polska ratyfikowała Konwencję w lipcu 1950 r; Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Dz.U. 1952, Nr 2, poz. 9.

³ W starania na rzecz ratyfikacji Konwencji zaangażował całe swoje siły i większość oszczędności. Pod koniec życia mieszkał w dramatycznych warunkach i skrajnej biedzie. Kiedy 28 lipca 1959 r. nagle zmarł na zawał serca, w jego pogrzebie uczestniczyło zaledwie siedem osób.

z jej elementów była zaproponowana przez niego jeszcze w latach trzydziestych XX w. koncepcja „zbrodni nowego typu” — czynów, które miały stanowić *delicta iuris gentium*.

Rafał Lemkin o zbrodniach nowego typu

Wydarzeniami, które bezpośrednio zainspirowały polskiego prawnika do badań nad czynami zakazanymi, skierowanymi przeciwko określonym grupom — etnicznym, rasowym czy religijnym — były zamachy z lat 1921 i 1926. Najpierw, w marcu 1921 r. w Berlinie, przeprowadzono udany atak na byłego tureckiego ministra spraw wewnętrznych Taalata Paszę. Pasza był głównym architektem rzezi Ormian dokonanej w 1915 r.⁴ To on uznał chrześcijańskich Ormian za „nieodwracalnie nieturecki element, który stanowił zagrożenie secesji”⁵ i musi zostać całkowicie wyeliminowany. To wreszcie on stwierdził, że rozwiązanie problemu ormiańskiego powinno się dokonać w czasie wojny, bo wtedy zbrodni „nikt nie zauważy” i nie osądzi⁶. Ostatecznie starannie zaplanowany pogrom przyniósł blisko dwa miliony ofiar: prawie milion dwieście tysięcy Ormian zostało eksterminowanych, a tych, których nie zamordowano, wypędzono na Pustynię Syryjską, skazując na pewną śmierć⁷.

W swoich założeniach Pasza niewiele się pomylił. Międzynarodowa opinia publiczna wyraziła wprawdzie swoje „oburzenie” z powodu masowych rzezi — Brytyjczycy ujęli nawet 105 dygnitarzy tureckich, uznając ich za zbrodniarzy wojennych, jednak w wyniku interwencji tureckiej dyplomacji wszyscy zostali wypuszczeni po obradach wersalskich⁸. Śmierć milionów ofiar nie została rozliczona, a ich kaci wiedli dostatnie życie w krajach zachodniej Europy. Sprawiedliwość sprawcom masakr postanowił wymierzyć ormiański emigrant Tihlirian, który przeżył ludobójstwo tylko dlatego, że przykryło go ciało jego zabitej matki. Chcąc pomścić jej śmierć, zastrzelił Taalata Paszę na jednej z berlińskich ulic⁹.

Społeczność międzynarodowa stanęła przed niezwykle trudnym problemem, Tihliriana należało bowiem osądzić. Proces przeciwko niemu przerodził się w rzeczywistości w proces przeciwko tureckim sprawcom. Powoływani przez obronę

⁴ D.J. Goldhagen, *Wiek ludobójstwa*, Kraków 2012, s. 61.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, s. 62–63.

⁸ W wydanej blisko pół wieku po śmierci Lemkina autobiografii prawnika pisał on: „[...] pewnego dnia przeczytałem w gazecie, że wszyscy tureccy zbrodniarze wojenni zostali wypuszczeni. Byłem w szoku. Naród został wymordowany, a sprawcy zostali puszczeni wolno. Dlaczego karzemy za zabicie innego człowieka, tymczasem zabicie miliona ludzi okazuje się mniejszą zbrodnią niż zabicie jednego?”. *Totally Unofficial. The Autobiography of Raphael Lemkin*, red. D.-L. Frieze, New Haven- London 2013, s. 19.

⁹ *Ibidem*.

świadkowie swoimi zeznaniami malowali przerażający obraz cierpień ludności ormiańskiej. Proces obnażył mechanizmy działania Turków i ukazał ogrom tragedii, której się dopuścili. Pod naciskiem przysięgłych ostatecznie Tihlirian został uniewinniony przez sąd. Uznano go za niepoczytalnego, odstępując tym samym od wymierzenia kary. Lemkin wspomina, że to wtedy pierwszy raz zrodziła się w jego głowie myśl o konieczności stworzenia międzynarodowego prawa, które umożliwiłoby karanie sprawców takich zaplanowanych rzezi grup rasowych czy narodowych¹⁰.

Myśl ta powróciła w 1926 r., kiedy w Paryżu dokonano udanego zamachu na ukraińskiego ministra wojny Szymona Petrułę. Atak na Petrułę miał być odwetem za zbrodnie armii Ukraińskiej Republiki Ludowej na ludności żydowskiej. Przeprowadził go Shalom Schwarzbard — żydowski imigrant, którego rodzice zginęli w jednym z pogromów. Po raz kolejny powrócił dylemat, jak osądzić sprawcę. Ostatecznie i Schwarzbarda uznano za niepoczytalnego oraz odstąpiono od wymierzenia kary¹¹.

Po procesie Schwarzbarda Lemkin opublikował dość kontrowersyjny artykuł, w którym czyn Ukraińca nazwał „piękną zbrodnią”¹². Zwrócił w nim uwagę na fakt, że nie istnieją w prawie karnym żadne mechanizmy czy standardy moralne, które zapobiegałyby mordowaniu ludzi ze względu na ich pochodzenie etniczne, rasowe czy religijne. Zauważył, że zabójstwo jednostki jest karane i to surowo — zabójstwa milionów paradoksalnie nie. Sprawiedliwość nie jest należycie wymierzana, ale też nie istnieją przestępstwa czy kategorie przestępstw, do których można byłoby tego typu czyny zakwalifikować. Raz jeszcze trzeba podkreślić specyfikę zbrodni — ich ofiarami byli niewinni ludzie skazywani na śmierć wyłącznie ze względu na swoją przynależność do określonej grupy etnicznej, narodowościowej czy religijnej, nie zaś cechy indywidualne czy jakikolwiek związek ze sprawcą. Lemkin postulował, by jak najszybciej stworzyć odpowiednie międzynarodowe regulacje prawne¹³.

Wydarzenia na arenie międzynarodowej wskazywały na zasadność tych postulatów. Najpierw opublikowano *Mein Kampf* Adolfa Hitlera. Potem, w 1930 r., NSDAP stało się drugą siłą w niemieckim Reichstagu, by ostatecznie zyskać w nim większość. W końcu, w 1933 r., Hitler uzyskał pełnię władzy. Jego skrajnie

¹⁰ *Ibidem*, s. 19–20; rzezi Ormian Lemkin postanowił poświęcić także jeden z rozdziałów nieukończonych i nieopublikowanych nigdy *Historii Ludobójstwa*. Notatki i fragment rozdziału poświęconego tym wydarzeniom znaleźć można w zbiorach American Jewish Historical Society, Raphael Lemkin Collection, seria I, pudełko 8, folder 14 i 15.

¹¹ O kulisach zamachu pisał m.in. Ch. Hale w: *Kaci Hitlera. Brudny sekret Europy*, Kraków 2012; więcej także w: *Polski słownik judaistyczny*; Jewish Historical Institute, [http://www.jhi.pl/psj/Szwarcbard_\(Schwarzbart\)_Szalom_\(Samuel\)](http://www.jhi.pl/psj/Szwarcbard_(Schwarzbart)_Szalom_(Samuel)) (dostęp: 29.12.2014).

¹² J. Cooper, *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention*, New York 2008, s. 16–17.

¹³ *Totally Unofficial...*, s. 20–24.

antyżydowska retoryka stanowiła złowieszczą zapowiedź tego, co może stać się w przyszłości. Lemkin zdawał sobie z tego sprawę. Nieustannie zwracał uwagę, że mowa nienawiści może prowadzić do przerażających skutków. Jak wspomina w autobiografii, w swoich obawach był jednak odosobniony. Wielu akademików czy polityków wyrażało przekonanie, że ostra retoryka Hitlera ma na celu wyłącznie skonsolidowanie jego stronnictwa i elektoratu. Że to jedynie populistyczne hasła, które nigdy nie przerodzą się w realne działanie. Wspominając te wydarzenia, Lemkin napisze potem, iż ludobójstwo tak łatwo popełnić właśnie dlatego, że nikt nie chce uwierzyć, że może do niego dojść¹⁴.

Sytuacja w Niemczech po uzyskaniu władzy przez nazistów sprawiła, że swoje idee Lemkin postanowił przekuć w czyny. Okazją ku temu miały być prace Międzynarodowego Biura Unifikacji Prawa Karnego Ligi Narodów, w których od początku systematycznie uczestniczył¹⁵. Celem owych prac, jak zresztą wskazuje sama nazwa organizacji, była przede wszystkim unifikacja prawa karnego oraz uregulowanie przestępstw „w obliczu prawa narodów” — *delicta iuris gentium*.

W 1933 r. spotkanie Biura miało się odbyć w Madrycie. W ramach prac na konferencji czołowi europejscy juryści postawili sobie za cel wypracowanie ram współpracy w zakresie karania konkretnych przestępstw zagrażającym państwom, w tym przede wszystkim dookreślenie katalogu takich przestępstw. To dlatego dla Lemkina tak ważna była możliwość przedstawienia własnych propozycji. W autobiografii stwierdził nawet, że był to ostatni moment, by zapobiec realizacji przerażającego planu eksterminacji ludności żydowskiej, który dosyć jasno nakreślił Adolf Hitler¹⁶. Lemkin wierzył, że stworzenie międzynarodowej konwencji penalizującej agresję wobec grup narodowych czy etnicznych powstrzyma Hitlera przed dalszymi działaniami. Zwłaszcza że sytuacja międzynarodowa wciąż się zaogniała. W tym samym tygodniu, w którym odbyła się konferencja madrycka, III Rzesza wystąpiła z Ligi Narodów, dając jednoznacznie wyraz temu, że nie chce być skrepowana jej nakazami statutowymi.

Wokół udziału Lemkina w konferencji madryckiej narosło wiele niejasności. Niektórzy badacze twierdzili, że polski prawnik brał w niej udział osobiście, inni, że został zatrzymany na granicy i ówczesny minister sprawiedliwości, Józef Beck, nie zezwolił na jego wyjazd z Polski. W tym kontekście najwłaściwiej jest jednak odwołać się bezpośrednio do świadectwa samego jurysty. W *Totally Unofficial*

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Warto przy tym wspomnieć, że pierwszy zjazd Biura odbył się w 1927 r. w Warszawie pod egidą najznamienitszych polskich jurystów (m.in. E. Rappaport, W. Makowski); M. Kornat, *Rafał Lemkin...*, s. 124–127.

¹⁶ Prawnik pisał: „Now was the time to outlaw the destruction of national, racial and religious groups. I thought that crime was so big that nothing less than declaring it an international offense would be adequate and that it should be done by international treaty or convention. Hitler already promulgated his blueprint for destruction”; *Totally Unofficial...*, s. 22.

prawnik wspominał, że gdy szykował się do wyjazdu, dostał telefon od jednego ze swoich przyjaciół, także polskiego delegata do Madrytu. Ten przekazał mu, iż minister sprawiedliwości nie życzy sobie jego udziału w konferencji¹⁷. Lemkin zaznaczył także, że w tym samym czasie w „Gazecie Warszawskiej” ukazała się krótka i nieprzyjemna wzmianka na temat jego prac. Pisano w niej między innymi, iż prawnik jest zdeterminowany bronić „własnej rasy” i kieruje się wyłącznie „żydowskim interesem”. Ostatecznie Lemkinowi udało się przekazać treść wystąpienia zaprzyjaźnionemu delegatowi i został on odczytany w jego imieniu¹⁸.

W madryckim referacie pt. *Les actes constituant un danger general (interetatique) consideres comme delicts de droit des gens*¹⁹ zawarł tezy stanowiące podstawę stworzonej przez niego ponad dziesięć lat później koncepcji zbrodni ludobójstwa.

Zauważył, że penalizowanie przestępstw przeciw prawu narodów stanowi przejaw solidarnej walki wspólnoty międzynarodowej z przestępczością. Według prawnika formalnym uosobieniem tego solidarnego działania była zasada represji wszechświatowej. Zgodnie z nią osoba, która popełni przestępstwo, może zostać sądzona w państwie, w którym ją zatrzymano, niezależnie od jej narodowości czy miejsca popełnienia czynów zakazanych. Jak zauważył Lemkin, idea ta opierała się na założeniu, że sprawca traktowany jest jako wróg całej międzynarodowej społeczności. Zasada represji wszechświatowej miała się odnosić jednak tylko do zbrodni przeciwko prawu narodów tych, które uważane są za szczególnie niebezpieczne, gdyż zagrażają światowemu porządkowi²⁰. Jak pisał prawnik, *delicta iuris gentium* są „wyrazem istnienia prawnego sumienia całego cywilizowanego świata”²¹.

Lemkin wskazywał, że katalog przestępstw przeciwko prawom narodów należy poszerzyć. Postulował włączenie do niego pięciu rodzajów przestępstw „nowego typu”: (1) barbarzyństwa, (2) wandalizmu, (3) spowodowania katastrof

¹⁷ „I was ready to go to the Madrid for a big fight. And then one evening my phone rang. A justice of supreme court [...] was on the line. He was the chief delegate to the Madrid conference. In a friendly voice but with tones of embarrassment, he informed me that the minister of justice opposed my going to Madrid”. *Ibidem*, s. 23. Funkcję ministra sprawiedliwości pełnił w tamtym czasie Czesław Michałowski, a nie Józef Beck.

¹⁸ *Ibidem*, więcej o tym także: S. Power, *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*, New York 2002, s. 22; W. Korey, *An Epitaph for Raphael Lemkin*, New York 2001; R. Szawłowski, *Raphael Lemkin's Life Journey...*

¹⁹ R. Lemkin, *Les actes constituant un danger general (interetatique) consideres comme delicts de droit des gens*, archiwum AJH, seria I, box 1, folder 11; tłumaczenie na język angielski dostępne na stronie: <http://www.preventgenocide.org/lemkin/madrid1933-english.htm>; Prevent Genocide International, zbiór pt. *Key Writings of Raphael Lemkin on Genocide* (dostęp: 28.01.2015).

²⁰ „The principle of universal repression does not apply to all crimes, but only those considered so particularly dangerous as to present a threat to the interests, either of a material nature or of a moral nature, of the entire international community (offences against the law of nations)”. *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

komunikacji międzynarodowej, (4) celowego przerwania komunikacji międzynarodowej oraz (5) spowodowania skażeń chemicznych²². W świetle jego późniejszej działalności szczególnie istotna wydaje się zaproponowana przez niego koncepcja zbrodni barbarzyństwa i wandalizmu.

Wandalizm i barbarzyństwo

Lemkin uważał, że wszelkiego rodzaju akcje eksterminacyjne czy przejawy brutalności skierowane przeciw grupom etnicznym, wyznaniowym lub społecznym, których źródłem jest nienawiść czy chęć zwalczania takiej grupy, stanowić winny *delicta iuris gentium*. Idea, by niektóre z czynów (takie jak handel kobietami czy niewolnictwo) uznać za zbrodnie przeciw narodom, miała wywodzić się przede wszystkim z podstawowych zasad człowieczeństwa²³. W przypadku wymienionych przestępstw zasadami tymi były przede wszystkim poszanowanie ludzkiej wolności i godności oraz ochrona przed przedmiotowym traktowaniem. Idea innych *delicta iuris gentium* miała się opierać na założeniu, iż nadrzędnym celem w stosunkach międzynarodowych powinna być ochrona i trwanie pokojowych relacji oraz zapewnienie właściwych kulturowych i ekonomicznych więzi między narodami²⁴. Jako przykład wskazał zaproponowaną przez E. Rappoportta koncepcję propagandy wojny zaczepnej.

Lemkin pisał, że istnieją zatem przestępstwa, które godzą w indywidualne prawa człowieka, oraz te, które godzą w relacje między dwoma lub więcej państwami. Postulował jednak wprowadzenie także trzeciej kategorii: a mianowicie czynów, które godzą zarówno w prawa jednostki, jak i relacje między państwami, a tym samym w fundamentalne zasady porządku społecznego. Są to agresywne

²² Niektórzy badacze, np. M. Kornat, do katalogu zbrodni „nowego typu” zaproponowanych przez Lemkina włączają także zbrodnię terroryzmu. Nie jest to twierdzenie uzasadnione, w referacie polski prawnik zaznacza bowiem jasno: „I have the honor of proposing to this distinguished conference to place among the offences of law of nations the following offences: a) acts of barbarity, b) acts of vandalism, c) provocation of catastrophes in international communications, d) intentional interruption of international communications, e) propagation of human, animal or vegetable contagions”. *Ibidem*, s. 4. Kwestie terroryzmu Lemkin poruszył wprawdzie w pierwszym akapicie wystąpienia — zauważył jednak, że mimo iż słowa „terroryzm”, „akty terroryzmu” czy „terrorysta” funkcjonują w powszechnym, publicznym czy prasowym języku, odnoszą się do całego wachlarza różnorodnych działań, które bardzo trudno jednoznacznie zdefiniować. W związku z tym uznał za zbędne wprowadzenie zbrodni terroryzmu do kategorii *delicta iuris gentium*. Do rozważań nad terroryzmem Lemkin powrócił podczas kolejnych obrad Komisji Unifikacyjnej, które w 1935 r. odbyły się w Kopenhadze. Zaprezentował tam swój referat pt. *Terroryzm*. Skróć kopenhaskiego wystąpienia przedrukowany został potem w „Gazecie Warszawskiej Sądowej”.

²³ „If we analyze the driving ideas of certain offences against the law of nations, like trade in slaves and trade in women and children, we see that if these offences are regarded as punishable, it is due to humane principles”. *Ibidem*.

²⁴ „The prohibitions of such attacks have as a goal to assure good cultural and economic relations between nations”. *Ibidem*.

działania skierowane przeciw jednostce tylko dlatego, że należy ona do określonej społeczności. Celem działań tego typu jest nie tylko krzywdzenie ofiary, lecz także całej grupy, z której się ona wywodzi. Do kategorii tej prawnik zaliczył właśnie zbrodnię barbarzyństwa i wandalizmu²⁵.

Barbarzyństwem Lemkin nazywał destrukcyjne działania skierowane przeciw członkom określonej społeczności wyznaniowej, etnicznej czy społecznej, motywowane nienawiścią o różnym podłożu (religijnym, politycznym itd.). Działania takie mogły przybierać formę pogromów, masakr, agresji fizycznej lub akcji zmierzających do ekonomicznego wyniszczenia danej grupy. Czyny te kierowane były przeciw życiu, integralności cielesnej, wolności czy godności ofiary. Co istotne, ich źródłem miała być zaplanowana kampania eksterminacyjna zwrócona przeciw owej grupie, do której jednostka należy.

Lemkin zauważył, że analizowany oddzielnie, każdy z tych czynów jest karany w państwowych kodeksach. Rozważane jednak razem konstytuują przestępstwo wobec prawa narodów i stanowią zagrożenie zarówno dla egzystencji określonej społeczności, jak i dla całego porządku społecznego. Ich skutki wykraczają bowiem poza relacje pomiędzy jednostkami. Zaburzają także harmonię w stosunkach społecznych między określonymi grupami. Jak pisał, biorąc pod uwagę „zaraźliwy” charakter takich społecznych animozji, działania te stanowią międzynarodowe czy ponadnarodowe zagrożenie. Niczym epidemia mogą się bowiem przenosić z państwa na państwo²⁶.

Prawniki udowadniał, że barbarzyństwo godzi nie tylko w moralne interesy społeczności międzynarodowej, lecz także te ekonomiczne²⁷ — ze względu na nadmierną emigrację, problem bezrobocia, napięcia społeczne itd. Argumenty ekonomiczne znacząco wspierały zatem propozycje wysuwane przez polskiego jurystę.

Terminem wandalizm Lemkin określał zaś systematyczne i zorganizowane niszczenie dzieł sztuki, dóbr kultury czy innych wartości artystycznych tworzo-

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ „Considering the contagious character of any social psychosis, actions of this kind directed against collectivities constitute a general (transnational) danger. Similar to epidemics, they can pass from one country to another. The danger formed by these actions has the tendency to become stable since the criminal effects, which cannot be addressed as an isolated punishable act, require, on the contrary, a whole series of consecutive responses”. *Ibidem*.

²⁷ Wskazując na problemy związane z asymilacją ludności napływowej, prawnik posłużył się także dość „świeżym” przykładem zamachu na prezydenta francuskiego Paula Doumera, którego dokonał rosyjski emigrant — „It should be stressed here that the act of barbarity not only injures the moral interests of the international community, but, also its economic interests. Indeed, acts of barbarity carried out in an organized and systematic fashion, often cause the emigration or the disorganized flight of the population of one State to another which can cause damaging repercussions in the economic situation in the State of immigration, given the difficulties of finding work and the lack of means of existence among immigrants. Moreover this milieu of the uprooted is a fertile ground for all kinds of asocial tendencies (see for example the recent assassination of the President of the French Republic”. *Ibidem*.

nych przez grupy religijne, etniczne, narodowe czy rasowe. Zbrodnie ta wymierzona miała być zatem w ich dziedzictwo kulturowe. Według polskiego prawnika przez akty barbarzyństwa i wandalizmu sprawca stara się zniszczyć ideę rozwoju ludzkości.

W celu zapobiegania i karania tych zbrodni Lemkin postulował wprowadzenie międzynarodowej konwencji. W swoim wystąpieniu zaproponował także treść konkretnych artykułów, które mogłyby zostać wprowadzone zarówno w regulacjach międzynarodowych, jak i w kodeksach karnych poszczególnych państw. Zgodnie z propozycjami za barbarzyństwo karany miał być każdy, kto z nienawiści wobec społeczności rasowych, religijnych czy społecznych, działając z intencją ich eksterminacji, podejmował czyny o charakterze kryminalnym, skierowane przeciwko życiu, nienaruszalności cielesnej, wolności, godności czy ekonomicznej egzystencji osoby należącej do takiej społeczności. Jednocześnie każdy, kto z powodu nienawiści wobec grupy rasowej, religijnej czy społecznej, działając z zamiarem jej eksterminacji, niszczył dorobek kulturalny lub dziedzictwo artystyczne tych grup, skazany miał być za zbrodnię wandalizmu. Sprawca miał być karany także wtedy, gdy dopuścił się czynu zabronionego wobec osoby, która deklarowała solidarność z prześladowaną grupą bądź starała się interweniować w jej obronie. Prawnik nie postulował konkretnego wymiaru kary — koncentrował się raczej na samej treści regulacji i precyzyjnej definicji zbrodni.

Lemkin uważał, że na zasadach analogicznych karać należało współsprawcę lub osobę podżegającą do przestępstwa. Obowiązywać miała zasada represji wszechświatowej — każda zbrodnia powinna być sądzona i karana niezależnie od miejsca jej popełnienia czy narodowości sprawcy, zgodnie z prawem obowiązującym w państwie sądenia²⁸. Postulował zwiększenie wymiaru kary, jeśli oskarżony dopuścił się też innych zbrodni „nowego typu”.

Podsumowanie

Koncepcje Lemkina nie zyskały poparcia środowiska prawniczego zgromadzonego na konferencji. Co ciekawe, w referacie ani razu nie padło słowo „Niemcy” czy „III Rzesza”. Dekadę później Lemkin przyznał jednak, że raport miał być propozycją międzynarodowych działań wymierzonych w agresywną i rasistowską politykę nazistów, przed którą już w latach trzydziestych otwarcie przestrzegał i przed którą starał się uchronić społeczność międzynarodową. Ta wołała jednak pozostać głucha na jego głosy. Ostrzeżenia i postulaty Lemkina okazały się ponurym proroctwem tego, co miało zdarzyć się czasie II wojny światowej.

²⁸ „Offenses enumerated in Articles 1–6 will be prosecuted and punished independently of the place where the act was committed and of the nationality of the author, in accordance with the law in force in the country of the prosecution”. *Ibidem*.

Mimo porażki prawnik nie zaprzestał prac nad ideą *crimes of the new type*. W swym *opus vitae* — monografii *Rzeczy Osi w państwach okupowanych Europy*²⁹ wydanej prawie dziesięć lat po konferencji madryckiej — przypomniał swe wcześniejsze, niezwykle oryginalne, propozycje. Przedstawiona tam koncepcja prawna zbrodni ludobójstwa (zwłaszcza opisane rodzaje genocydu — polityczny, społeczny, kulturowy, religijny) stanowiła swoistą kompilację zbrodni barbarzyństwa i wandalizmu. Opisuując konstrukcję zamiaru ludobójczego czy kategorię grup objętych ochroną, Lemkin opierał się w znacznej mierze na rozwiązaniach opracowanych właśnie w referacie madryckim.

Bibliografia

- Cooper J., *Raphael Lemkin and the Struggle for the Genocide Convention*, New York 2008.
- Goldhagen D.J., *Wiek ludobójstwa*, Kraków 2012.
- Hale Ch., *Kaci Hitlera. Brudny sekret Europy*, Kraków 2012.
- Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Dz.U. 1952, Nr 2, poz. 9.
- Korey W., *An Epitaph for Raphael Lemkin*, New York 2001.
- Kornat M., *Barbarzyństwo — wandalizm — terroryzm — ludobójstwo. O Rafale Lemkinie i idei zdefiniowania „zbrodni w obliczu prawa narodów”*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 8, 2008, nr 3 (43).
- Kornat M., *Rafał Lemkin (1900–1959) — studium biograficzne*, „Zeszyty Historyczne” 147, Paryż 2004, s. 107.
- Lemkin R., *Les actes constituant un danger general (interetatique) consideres comme delicts de droit des gens*, archiwum AJH.
- Lemkin R., *Axis Rule in Occupied Europe: Law of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, New Jersey, 2008.
- Mikke S., *Adwokat Rafał Lemkin – wybitny nieznany*, „Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej”, 2006, nr 1–2.
- Polski słownik judaistyczny*, Jewish Historical Institute, [http://www.jhi.pl/psj/Szwarcbard_\(Schwarzbart\)_Szalom_\(Samuel\)](http://www.jhi.pl/psj/Szwarcbard_(Schwarzbart)_Szalom_(Samuel)).
- Power S., *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*, New York 2002.
- Rafał Lemkin. A Hero of Humankind*, red. A. Bieńczyk-Missala, S. Dębski, Warszawa 2010.
- Spychalska A., „Ludobójstwo” Rafała Lemkina, „Temidium” 2015, nr 80, (Warszawa).
- Spychalska A., *Rafał Lemkin — twórca pojęcia ‘ludobójstwo’*, Acta Erasmiana, z. II, Wrocław 2012.
- Spychalska A., *Rafała Lemkina polityka tworzenia i stosowania prawa*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie VIII, Wrocław 2015.
- Szawłowski R., *Rafał Lemkin — twórca pojęcia „ludobójstwo” i główny architekt Konwencji z 9 XII 1948 (w czterdziestolecie śmierci)*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 10.
- Szawłowski R., *Raphael Lemkin's Life Journey: From Creative Legal Scholar and Well-to-do Lawyer in Warsaw until 1939 to Pinnacle of International Achievements during the 1940s in the States, Ending Penniless Crusader in New York in the 1950s*, [w:] *Rafał Lemkin. A Hero of Humankind*, red. A. Bieńczyk-Missala, S. Dębski, Warszawa 2010.
- Totally Unofficial. The Autobiography of Raphael Lemkin*, red. D.-L. Frieze, New Haven-London, 2013.

²⁹ R. Lemkin, *Axis Rule In Occupied Europe: Law of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, New Jersey 2008.

Vandalism and barbarity — Raphael Lemkin's conception of "crimes of the new type"

Summary

Raphael Lemkin's concept of the crime of barbarity and vandalism did not earn support from jurist and lawyers participating in Conference in Madrid. In his speech he never used the words "Germany" or "Third Reich." However ten years later, he admitted that his report was a proposition of international actions against Hitler's Nazi and racist policy. The policy, he openly warned of. His warnings and postulates proved to be a dark prophecy of the Second World War tragedy.

Despite defeat, Lemkin did not put an end to his works on the *crimes of the new type* idea. In his opus vitae — the monograph *Axis Rule in Occupied Europe*, which was published over ten years after the Conference in Madrid — he reminded his original propositions. The concept of the crime of genocide (especially different areas of the crime — political, social, cultural, religious) was based on his earlier idea of the crime of barbarity and vandalism.